

TANZİMAT DÖNEMİ -I-

(1839-1876)

3. Ders

Tanzimat Dönemi (1839-1876)

- 3 Kasım 1839'da Tanzimat Fermanı'nın ilanından 1876'da Meşrutiyetin ilanına kadar olan zaman dilimi "**Tanzimat Dönemi**" olarak anılmaktadır. Tanzimat, Osmanlı İmparatorluğu'nda bir grup bürokrat zümrenin giriştiği, kapsamlı ve yoğun bir modernleş(tir)me / batılılaş(tır)ma dönemidir. Tanzimat reformcuları, batı modelinden yola çıkarak hukuka dayalı, seküler bir devlet modeli yaratmaya çalışmışlardır.
- Tanzimat Fermanı (1839) ve Islahat Fermanı (1856) ile alınan siyasi, idari, adli ve mali kararlar döneme damgasını vurmuştur. Devletin yeniden yapılandırılması, siyasi ve hukuki olduğu kadar toplumsal ve kültürel hayatta da derin değişimler yaratmıştır.
- Tanzimat Dönemi getirdiği yenilikler, kendi içinde yarattığı çelişkiler ve ortaya çıkan muhalif hareketler ile karmaşık bir süreçtir. Ancak tüm bu karmaşasına rağmen, Türkiye Cumhuriyeti'ndeki birçok kurumun temellerinin Tanzimat'la atıldığını da unutmamak gerekir.

Abdülmecid (1823-1861)

- Abdülmecid, 1839 yılında babası 2. Mahmut'un ölümü üzerine tahta geçti. Tanzimat dönemini başlatan Osmanlı padişahıdır. Hem Tanzimat Fermanı hem de Islahat Fermanı Abdülmecid döneminde ilan edilmiştir.
- Abdülmecid, Tanzimat Fermanı ile yapılan yeni düzenlemelerin halk arasında nasıl karşılandığını görmek için imparatorluk sınırları içinde kısa geziler yapmıştır. Bu geziler değişen devlet ve toplum ilişkileri açısından önemlidir.

Sultan Abdülaziz (1830-1876)

- Tanzimat döneminde 1861'den 1876'ya kadar tahtta kalan Abdülaziz, kendisinden önce başlayan idari, mali, hukuki, askeri ve eğitim alanlarındaki reform sürecini devam ettirmiştir.
- Abdülaziz, 1867 yılında Fransa ve İngiltere ağırlıklı olmak üzere Avrupa devletlerine resmi ziyaretlerde bulunmuştur. Abdülaziz'in bu Avrupa Seyahati Osmanlı tarihinde bir ilktir.

'Sultaniye Yatı'

Avrupa Seyahati için özel olarak üretilmiş Saltanat Vagonu, Günümüzde Rahmi Koç Müzesi'nde sergilenmektedir

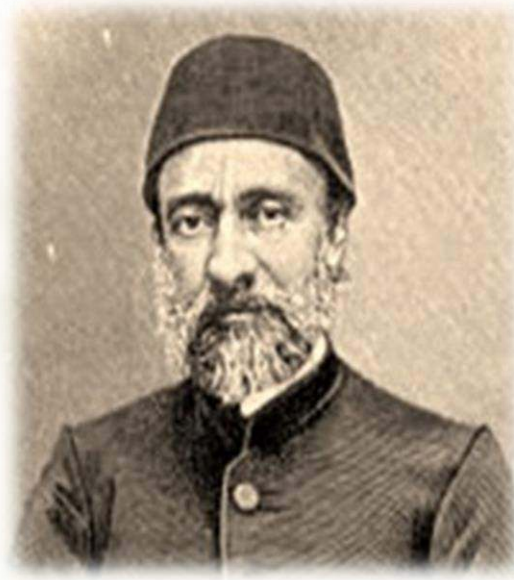
Tanzimat Paşaları

- Tanzimat döneminde iktidar merkezi saraydan Babıali'ye, bürokrasiye kaymıştır. Osmanlı siyasal yaşamının merkezinde iyi eğitilmiş, Avrupa kültür ve siyasetinin inceliklerine hakim, reform yanlısı bürokrat kadrolar yerini almaya başladılar. Bu reformcu kadrolar yönetimin tartışmasız güç merkezini oluşturdular.
- Babıali'nin padişahlar üzerinde bürokratik hegemonya kurmasını sağlayan ve Tanzimat reform sürecinin en önde gelen üç önemli ismi Mustafa Reşit Paşa, Ali Paşa ve Fuat Paşa idi.

Mustafa Reşit Paşa

Mehmet Emin Ali Paşa

Mehmet Fuat Paşa

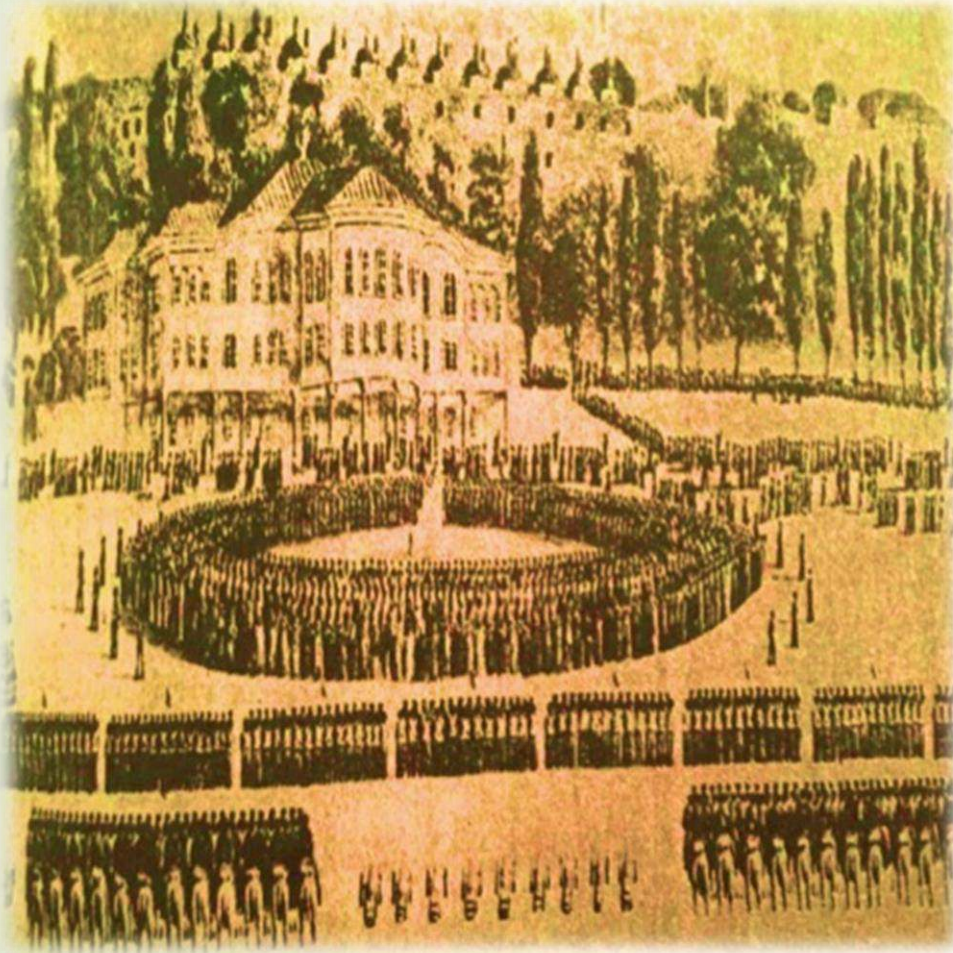
Tanzimat Fermanı'nın Siyasal Arka Planı

- Tanzimat Fermanı'nın sadece Avrupalı Büyük Güçler'in talep ve baskısı sonucu ya da sadece bazı Osmanlı reformcularının imparatorluğu yıkılmaktan kurtarmak amacıyla 'devletin bekası, toplumun refahı' için ilan edildiği söylenemez. Karmaşık bir süreç olarak Tanzimat, imparatorluğun kendi içindeki ve dışındaki farklı baskı gruplarının etkileşimi sonucu ortaya çıkmıştır. Tanzimat sürecinin şekillenmesi şu etkenler çerçevesinde düşünülmelidir:

- Avrupa'daki siyasal dönüşümler ve dengeler
- 1815 Viyana Kongresi ile şekillenen 'Şark Meselesi'
- 2. Mahmut döneminin Avrupa merkezli yenilikçi / merkezîyetçi değişimleri
- Mısır Meselesi ve Kavalalı Mehmet Ali Paşa reformları
- İmparatorluk bünyesinde giderek artan milliyetçi / ayrılıkçı hareketler

Tanzimat Fermanı (1839)

Gülhane Kasrı  n nde Tanzimat Fermanı'nın ilan töreni

- Gülhane Hatt-ı Hümayunu ya da Tanzimat Fermanı, 3 Kasım 1839'da Topkapı Sarayı bahçesindeki Gülhane K     önünde, büyük bir tören ile Mustafa Re id Pa a tarafından okunmuştur.
- Osmanlı devlet ileri gelenleri, yabancı elçiler,  eyh lislam, Rum ve Ermeni patrikleri, Musevi hahamba ı başta olmak üzere geniş bir topluluk, merasime eşlik etmiştir.
- Sultan Abdülmecid, bu töreni Gülhane K    'n n penceresinden izlemiştir.

Tanzimat Fermanı (1839)

Tanzimat Fermanı'nın başlangıç bölümü

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ
وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

- Tanzimat Fermanı ile imparatorlukta ki müslim ve gayr-ı müslim (müslüman olmayan) herkes için eşitlik, yani hukukun üstünlüğü temelinde yeni bir sistem vaat edilmiştir.

- Ferman'daki reformlar şu dört ana başlıkta toplanabilir:

1. Tüm Osmanlı tebaasının can, mal ve namusunun kanunlar tarafından güvence altına alınması
2. Hangi dinden olursa olsun bütün tebaa için yasa önünde eşitlik; yargılamaların açık ve kurallara göre yapılması
3. Vergi sisteminin düzenlenmesi; iltizam sisteminin kaldırılması; yerine düzenli bir sabit vergi sistemi getirilmesi
4. Askerlik sisteminin düzenlenmesi; düzenli bir askere alma sisteminin kurulması

- Tanzimat Fermanı ile kapsayıcı ve ortak bir 'Osmanlı' kimliği oluşturulması adına ilk adımlar atıldı. 'Osmanlılık' etnik ve dini kökeni ne olursa olsun her vatandaşın ortak bir üst kimlikle tanımlanmasıydı. Osmanlılığın ya da Osmanlı ulusu fikrinin, imparatorluktaki birçok farklı cemaat ve unsuru bütünleştirici, birleştirici, bağlayıcı bir etkisi olacağına inanılıyordu.
- Tanzimat dönemi boyunca mevcut Osmanlı geleneksel sistemi 'eşitlik' ve 'Osmanlılık' temelinde yeni baştan düzenlenmeye çalışıldı. Fakat teorik olarak yapılan bu düzenlemeler, pratikte çokta başarılı olamadı. Tam eşitlikçi yeni bir düzen fikri, zihniyetlerde ve uygulamadaki ciddi engelleri aşamadı.

1850'de basılan Tanzimat madalyası

ön yüz

arka yüz

- Tanzimat ile vergi sistemi ve askerlik alanında da düzenlemeler yapıldı. 1845'te 'zorunlu askerlik' imparatorluğun pek çok bölgesinde başlatıldı. Fakat Tanzimat dönemi boyunca askerlik hizmeti, tüm Osmanlı erkeklerini kapsayan ortak bir vatandaşlık görevi haline dönüştürülemedi.
- Vergi alanındaki en önemli adım iltizam sisteminin kaldırılması ve vergilerin merkezden atanmış maaşlı vergi memurları tarafından toplanması oldu. Ancak başta vergi memurları uygulaması olmak üzere yapılan pek çok vergi reformu genelde uygulama zorlukları ve mali problemler yüzünden çok etkili olamadı. Üstelik imparatorluğun her yerine eşit bir şekilde düzenlemeler yapılamadı.
- Tanzimat reformcuları yaptıkları idari düzenlemeler sırasında iki büyük eksiklikle karşılaştılar:
'nitelikli eleman' ve 'para'

Bir yandan büyüyen ve modernleşen kurumlar yeni memur kadrolarına ihtiyaç yaratırken diğer yandan kısıtlı ve sürekli açık veren bütçeler kadrolarda tasarrufu zorunlu kılıyordu.

- Tanzimat'la birlikte yeni bakanlıklar, danışma meclis ve kurulları ortaya çıktı. Böylece siyasi karar sürecine yasama organları daha fazla katıldı, keyfi yönetim engellenmeye çalışıldı.
- Geleneksel hukuki sistemin yerini laik yasalar ve kurumlar almaya başladı.
- Avrupa mevzuatından esinlenerek Ceza Kanunu (1840), Ticaret Kanunu (1850) gibi yasalar yapıldı. Nizamiye Mahkemeleri adı verilen laik/karma mahkemeler kuruldu. Öte yandan şeriat hiçbir zaman yürürlükten kaldırılmadı ancak faaliyet alanı aile hukuku ile sınırlandırıldı. Ahmet Cevdet Paşa'nın başkanlığında bir komisyon Osmanlı medeni kanunu olarak bilinen 'Mecelle' hazırlandı.

Kırım Savaşı (1853-1856)

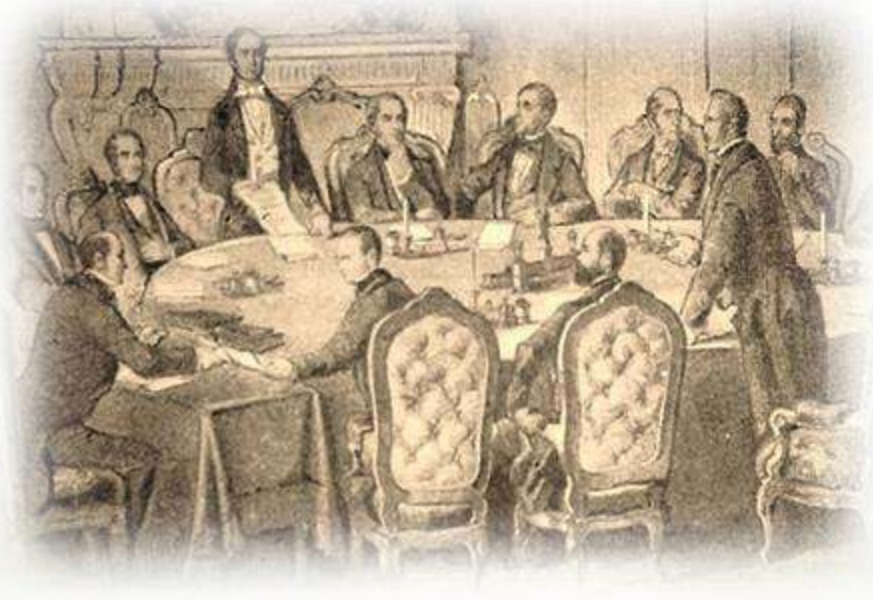
- Rusya ile Osmanlı İmparatorluğu arasında başlayan Kırım Savaşı, ondokuzuncu yüzyılın büyük uluslararası çatışmalarından bir tanesiydi. Fransa, Büyük Britanya ve Piemonte-Sardinya savaş sırasında Osmanlı İmparatorluğu'nun yanında yer aldılar. Kırım Savaşı, kendisinden sonra yapılacak modern ve yıkıcı savaşlara geçişte bir aşama oldu.
- 1850 yılında Fransa, Kudüs'te Katoliklerin haklarını korumak adına Osmanlı Devleti'nden bazı taleplerde bulundu. Ardından Rusya, Ortodoksların hakları için Osmanlı Devleti'ne baskı yapmaya başladı. Hristiyanlığın kutsal mekanlarına ilişkin düzenlemeler, özellikle Katolik ve Ortodoks cemaatleri arasında rekabet ve çekişme yaratıyordu. Avrupa devletlerinin bu cemaatler üzerindeki koruyuculuk iddiaları, konuyu uluslararası platforma taşıdı.

- 1853 yılında Rusya önce Eflak-Boğdan'a girdi, ardından Sinop'ta demirli Osmanlı Karadeniz filosunu bir baskınla yok etti. İstanbul ve Çanakkale Boğazı'nın savunmasız kalması üzerine Avrupalı Büyük Güçler, Osmanlı ile bir ittifak imzalayarak bu savaşa dahil oldular. Osmanlı ve müttefikleri, Rusya'yı Kırım'da Sivastopol muharebesinde yenilgiye uğrattılar.
- Rus yazar Tolstoy'un 'Sivastopol Öyküleri' ve Namık Kemal'in tiyatro eseri 'Vatan yahut Silistre' Kırım Savaşı sırasında yaşananları ele alan yapıtlardır.

Kırım Savaşı sırasında Osmanlı, Fransız, İngiliz Donanmalarının Sivastopol'ü Kuşatması
Ressam Seyit Ali Efendi, İstanbul Deniz Müzesi

Paris Antlaşması Görüşmeleri, 1856

- Savaşın sonunda imzalanan Paris Antlaşması (Mart 1856) ile Avrupalı büyük güçlerce Osmanlı İmparatorluğu'nun bağımsızlık ve toprak bütünlüğü güvence altına alındı, Osmanlı Devleti resmen Avrupa uyumuna dahil edildi. Ancak Osmanlıların eşit şartlarda bir Avrupa Devleti olarak kabul edildiği söylenemezdi. Antlaşma görüşmelerinin devam ettiği sırada, sadece gayrimüslimlere yönelik düzenlemeleri içeren yeni bir ferman olan 'Islahat Fermanı' ilan edildi.

- Kırım Savaşı'nın Osmanlı İmparatorluğu için diplomatik olduğu kadar sosyal ve ekonomik açıdan da pek çok önemli sonucu oldu.
- Osmanlı Devleti tarihinde ilk kez bu savaş sırasında dış borç almak zorunda kaldı.
- İstanbul-Edirne-Varna arasına çekilen ve Kırım'a bağlanan ilk telgraf hattı döşendi.
- Kırım Savaşı'nda ciddi boyutlarda kolera, tifo, tifüs gibi salgın hastalıklar yaşandı, yüz binlerce can aldı. Öte yandan bu yıllarda tıp alanında önemli gelişmelerde yaşandı.
- Savaş sırasında Osmanlı İmparatorluğu pek çok mekan, müttefik devletlere hastane olarak tahsis etti. Bunlardan bir tanesi de İngilizlere tahsis edilen Selimiye Kışlası'ydı. Yaralı askerlere bakmak için İstanbul'a gelen İngiliz hemşire Florence Nightingale, çalışmalarıyla dönemin simgesel isimlerinden biri oldu. Günümüzde Selimiye Kışlası içinde bir bölüm 'Florence Nightingale Müzesi' olarak düzenlenmiş ve ziyarete açılmıştır.
- Savaş nedeniyle İstanbul'a gelen ve ikamet eden çok sayıda Avrupalı asker, diplomat, gazeteci, gözlemci Osmanlı toplumunu ve sosyal/ kültürel yapıyı etkiledi. Eğlence hayatından tüketim alışkanlıklarına kadar farklı alanlarda yabancıların etkisi gündelik yaşamda hissedildi.

Islahat Fermanı (Şubat 1856)

- Osmanlı İmparatorluğu, Paris Antlaşması görüşmeleri sırasında İngiltere ve Fransa karşısında itibarını arttırma isteği ile Islahat Fermanı'nı ilan etti. Gayrimüslimlerin haklarını ve ayrıcalıklarını tanımlayan bu ferman İngiliz ve Fransız elçilerin yoğun diplomatik baskısı altında hazırlandı.
- 1856 Paris Antlaşması'nın maddeleri arasında Islahat Fermanı'na göndermeler yapıldı. Bu durum hem Osmanlı modernleşmesinin uluslararası bir sorun olarak algılandığını göstermekte hem de fermanı diplomatik bakımdan bağlayıcı bir belge haline getirdi.

Islahat Fermanı hatırasına basılan madalya

ön yüz

arka yüz

- Islahat Fermanı'nda daha önce Tanzimat'la verilmiş olan haklar aynen kabul edildi ve yeni eklemeler yapıldı. Ferman özellikle gayrimüslim orta sınıfın konumunu güçlendirdi.

- Müslümanların ve gayrimüslimlerin kanun önünde eşitliği
- Gayrimüslimlerin memuriyete ve askerliğe alınma hakkı
- Cizyenin kaldırılması
- Eğitim konusunda gayrimüslimlere özgürlük; askeri ve mülkî okullara kabul edilmeleri
- Merkezi ve yerel idari cemaat temsilcilerinin alınması

- Islahat Fermanı, genel olarak imparatorlukta huzursuzluk yarattı ve halk arasında farklı yorumlara neden oldu. Müslümanlar , gayrimüslimlere verilen yeni haklardan hoşlanmadılar. Osmanlı'nın Avrupa karşısındaki zayıflığı ve imparatorluğun Müslümanların elinden gittiği fikri özellikle aydın kesimlerde rahatsızlık yarattı.

Kaynaklar

- Halil İnalcık, Mehmet Seyitdanlıoğlu. Tanzimat: Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2014.
- Erik Jan Zürcher. Modernleşen Türkiye'nin Tarihi. İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.
- Selçuk Akşin Somel. Osmanlı İmparatorluğu Ansiklopedisi. İstanbul: Alfa Tarih, 2014.
- A. Kuyaş, F. Ahmad, A. Ersoy, C. Kafadar, Ş.Pamuk, Z.Toprak, M. Tunçay, A.Karaömerlioğlu, Ö.Türesay. Tarih 1839-1939. İstanbul : Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği (TÜSİAD), 2006.

Konuyla İlgili Gezilebilecek Müzeler

- Tanzimat Müzesi (Gülhane Parkı, Sirkeci)
- Florence Nightingale Müzesi (Selimiye Kışlası, Üsküdar)

Konuyla İlgili İzlenebilecek Belgesel

- Sultan Avrupa'da

Gelecek Dersimizin Konusu :
'Tanzimat Dönemi'nde Ekonomi, Toplum ve Kültür'